

MASSIMO TEODORI, Storia delle nuove sinistre in Europa (1956–1976). Ed. Il Mulino, Bologna 1976, 694 str.

U posljednjih dvadesetak godina sve se više nameću pažnji javnosti nove ljevičarske snage što se javljaju izvan tradicionalnih radničkih socijalističkih i komunističkih partija. U prvo se vrijeme na njih gledalo kao na neke pojave manje važne, to više što su mnoge od njih bile kratka vijeka. Ali, iz godine u godinu bilježilo se rađanje sve novih grupa s novim programima i s novim formama revolucionarne akcije, pa je razumljivo što se više nije moglo prijeći olako preko njih i što se s njima morala pozabaviti ne samo dnevna štampa nego i povijesna znanost i ostale društvene nauke. S tradicijom od dva desetljeća impresivne aktivnosti te snage, uzete u cjelini, ne mogu a da se ne shvate kao nov povijesni fenomen koji iziskuje temeljitije izučavanje njegove geneze i objašnjenje njegove nametljive prisutnosti u suvremenom društvenom i političkom životu kapitalističkih zemalja, pogotovo u zapadnoj Evropi.

Problem tzv. »novih ljevica« počeo se proučavati najprije u Sjedinjenim Američkim Državama a zatim, nakon 1968. godine, i u Evropi, gdje su se objavljivale studije o pojedinim grupama te ljevice, o značajnijim studentskim pobunama i o onom novom što su one unijele u kulturna kretanja i u politički život Zapada. Ali, sve do objavljivanja knjige talijanskog povjesničara Massima Teodorija »Povijest novih ljevica u Evropi 1956–1976« nije bilo ni jedne veće monografije u kojoj bi fenomen novih ljevica bio cjelovitije i sistematskije obraden. Doduše, Teodorijeva knjiga ograničava se na Francusku, Njemačku, Veliku Britaniju i Italiju (a sporadično i na Nizozemsku), ali riječ je o zemljama iste ekonomske, društvene i političke strukture, gdje su k tome te ljevice došle do najzrelijeg razvoja i najvećeg izražaja a pisac nije toliko nastojao osvijetliti pojedine pokrete ili grupe koliko pružiti cjelovitu povijesnu sistematizaciju te složene materije. Iako je istinski riječ o raznorodnim fenomenima, autor, kao što i sam ističe, nije htio u knjizi dati samo njihov zbir već ih integrirati u povijesnu cjelinu.

Budući da povijesno definirana kategorija novih ljevica još ne postoji, nego postoje samo njihove pojedinačne pojave u raznim zemljama, pisac objašnjava javljanje svake takve ljevičarske grupe, iznosi idejni sadržaj njenih manifestacija i metode njenih akcija da bi zatim pokušao naći zajedničke crte koje opravdavaju cjelovitije tretiranje kao poseban povijesni fenomen našeg vremena.

Pisac obrađuje najprije rađanje, odnosno genezu novih ljevica. Počinje sa 1956. godinom, koja je u povijesti zabilježena po XX kongresu SKP (b), po sueskom ratu i oružanoj intervenciji Sovjetskog Saveza u Mađarskoj. U to se vrijeme u Evropi snažno osjećaju nova idejna strujanja koja se nalaze u samom korijenu novih ljevica.

U knjizi se iznosi kako je 1958. pokrenuta kampanja za nuklearno razoružanje (Campaign for Nuclear Disarmament) na čelu s filozofom B. Russellom i govori o »pohodu na Aldermaston« koji je označao nešto novo, ne samo u Engleskoj nego i na Zapadu uopće kako po svom tonu, i po širini učesća (uglavnom omla-

dine), tako i po svojim ciljevima. Kampanja za jednostrano nuklearno razoružanje Velike Britanije nije postigla svoj cilj, stoga se osniva »Komitet 100« koji je organizirao građansku neposlušnost, što je dovelo do čestih sukoba s policijom. Iako je u pokretu bilo mnogo laburista, on je bio uistinu autonoman i nezavisan od Laburističke stranke te se počeo nazivati »novom ljevicom« (The New Left). Pisac tvrdi da je to bio prvi pokret »izvan logike hladnog rata«, antiblokovski po svom programu i »prvi izraz konkretne opozicije i nadvlađivanja hladnog rata«. I kampanja koja se 1955. godine povela u Francuskoj protiv alžirskog rata vodila se isprva mimo i izvan tradicionalne ljevice. Osnivali su se brojni komiteti (uglavnom pod vodstvom intelektualaca), među kojima je bio najvažniji »Comité Audin« koji je razvijao akciju na široj osnovici i s novim metodama borbe, tako da je postao jezgra nove ljevice. Isprva se sve odvijalo u granicama legalnosti, ali, nakon dolaska De Gaullea na vlast, prešlo se na ilegalan rad i na novi tip otpora (La Jeune Résistance), uperenog ne samo protiv alžirskog rata nego i protiv akcija neofašista i desničara uopće. Veća grupa intelektualaca objavljuje 1960. godine poziv na nepokoravanje i na dezertiranje u alžirskom ratu (Manifest 121), koji je naišao na oštru osudu Komunističke i Socijalističke partije, i osniva svoju »paralelnu štampu«, stvarajući tako začetke nove ljevice u Francuskoj. Tzv. »Mreža Jeanson« ide još dalje u metodama ilegalne borbe. U akciji protiv alžirskog rata i za priznanje Oslobodilačke fronte Alžira igraju važnu ulogu i studenti okupljeni u Nacionalnoj uniji studenata Francuske (UNEF).

S time u vezi prikazuje se i kampanja što se vodila u Zapadnoj Njemačkoj protiv ponovnog naoružanja Njemačke (1954–1956) i protiv »atomske smrti« (1957–1958). Teodori objašnjava kako se u to vrijeme u zapadnoj Evropi i u ostalom svijetu počinje razvijati novi mit o Trećem svijetu kao avangardi svjetske revolucije i širiti kult Fidela Castra, Che Guevare, Ho-Ši-Mina i Al-Fataha.

Da bi objasnio pojavu novih ljevica, pisac analizira nedostatke tradicionalnih stranaka ljevice i krize koje su proživljavale nakon rata.

Najprije u Velikoj Britaniji, gdje se u drugom razdoblju vladavine konzervativaca restaurira agresivni kapitalizam, ali bilježi i povećanje životnog standarda i političko dezinteresiranje masa, što sve utječe na laburiste da se, pod vodstvom Gaitskella, sve više orijentiraju prema revizionizmu. Britanska Komunistička partija gubi svaki utjecaj i zapravo je neaktivna. No, u krugovima ljevice dižu se oštre kritike na politiku radničkih stranaka. U »New Left Review« i klubovima Nove ljevice objašnjava se potreba nove definicije radničke klase, koja će odgovarati suvremenim uvjetima, traži se dosljedan socijalistički program, povezivanje s Trećim svijetom i zauzimanje stava aktivne neutralnosti u britanskoj vanjskoj politici. To nije bio neki organizirani politički već samo idejni pokret, ali je uspio da Laburistička stranka prihvati dio njegova programa a kad je na čelo te stranke došao H. Wilson, koji je bio protivnik Gaitskellogov reformizma, i laburisti iznijeli pobjedu na parlamentarnim izborima 1964. godine. Nova se ljevica uključila u provođenje politike nove laburističke vlade koja je išla za planskom modernizacijom britanske ekonomije i za socijalizacijom javnog života.

I u Francuskoj radnički pokret prolazi kroz fazu kriza. Prema piscu, kriza tradicionalnih stranaka ljevice bila je posljedica oportunističkog držanja socijalista i komunista u vrijeme alžirskog i sueskog rata i njihovo podržavanje De Gaullea nakon njegova uspona na vlast 1958. godine. Uz to, posrijedi je bila i ideološka kriza tradicionalnih radničkih stranaka u kojima su »strukture vlasti postale dimenzije misli i sistem shvaćanja«. Stoga dolazi do osnivanja Ujedinjene

socijalističke stranke (Parti Socialiste Unifié, PSU), uglavnom zaslugom manjina u Socijalističkoj i Komunističkoj stranci koje su išle za preporodom i aktivizacijom ljevice. Kao nova ličnost socijalističkog pokreta javlja se F. Mitterand.

I u Zapadnoj Njemačkoj tradicionalna Socijaldemokratska stranka skreće udesno, 1959. godine prestaje da se naziva »strankom radničke klase« i ističe se kao »stranka cijelog naroda« te postepeno uključuje u »društvo blagostanja« koje se izgrađuje uz pomoć američkog kapitala. Skretanje prema desnici u stranci, na čelu koje se nalazi W. Brandt, izaziva otpor studentske sekcije stranke (Sozialistischer Deutscher Studentenbund, SDS) i javljanje novih ljevica, čemu pogoduje i to što je 1956. Komunistička partija bila zabranjena.

Javljanje nove ljevice u Italiji povezuje se s nezadovoljstvom koje je izazvala suradnja talijanske Socijalističke stranke s Demokršćanskom strankom u vladama »centro-sinistra« i s posljedicama koje je imalo talijansko »privredno čudo« na transformaciju ekonomske strukture i na politički život Italije. Pisac to pripisuje također i javljanju Trećeg svijeta na međunarodnoj političkoj pozornici i popuštanju do kojeg je došlo u američko-sovjetskim odnosima. U Socijalističkoj stranci dolazi do rascjepa i 1963. se osniva nova stranka Talijanska socijalistička stranka proleterskog jedinstva (Partito Socialista Italiano di Unità Proletaria, PSIUP).

Povijest rađanja i razvoja novih ljevica pisac nastavlja analizom antiautokratskih manifestacija.

Najprije se prikazuje stanje u Francuskoj nakon završetka alžirskog rata (Evijan-ski sporazumi, ožujak 1962), kada De Gaulle ne nailazi više ni na kakvu uspješniju opoziciju svojoj politici i kada se francusko društvo sve više depolitizira a neokapitalizam učvršćuje. Otpor tim tendencijama javlja se u studentskim organizacijama koje se bore protiv tehnokratske transformacije sveučilišta. Na njihovu je čelu Nacionalna organizacija sveučilištaraca (Union Nationale de Étudiants de France, UNEF), no ona je bila previše razdirana sukobima raznih grupa, a da bi mogla konkurirati tradicionalnim radničkim strankama. Prve opozicione akcije degolističkom režimu organizirao je uistinu Komitet za Vijetnam. Studenti-ljevičari bili su podijeljeni na razne struje, od kojih su se isticali trockisti i maoisti, ali na idejni razvoj studenata je, prema piscu, naročito mnogo utjecao filozof Althusser. U knjizi se zatim prelazi na studentske pokrete u Njemačkoj i Italiji i govori o povezivanju raznih grupa omladinske revolucionarne akcije koje je došlo do izražaja naročito u međunarodnim studentskim manifestacijama što su bile organizirane u Berlinu u veljači 1968. Tu se ističu svojim nastupima Cohn-Bendith, Alain Krivine i R. Dutschke.

Pisac iznosi ideje ljevičarskih studentskih organizacija i grupa, akcije koje su poduzimali u Parizu i Strasbourgu te naročito ističe zauzimanje sveučilišta u Nanterreu, jer se iz njega rodio »Pokret 22. ožujka«, koji je s kritike sveučilišta presao na širu kritiku društva. Tu je, također, riječ o raznim trockističkim i anarhističkim studentskim grupama koje su uspjevale okupiti u nekim demonstracijama oko 30.000 omladinaca.

U knjizi se opširno govori o Njemačkom socijalističkom savezu studenata (SDS), kao protagonistu borbene opozicije protiv politike velikih sila i blokova, i o kampanji što se organizirala na berlinskom Slobodnom sveučilištu za studentska prava i demokratsku kontrolu sveučilišta, a spominju se i masovne demonstracije protiv rata u Vijetnamu i protiv Čombea. Tu se sve jače ističe R. Dutschke kao studentski vođa.

Nova se ljevica u Italiji u to vrijeme javlja samo na ideološkom planu, u teorijskoj analizi društvenih prilika, a naročito je jaka u časopisima »Quaderni Rossi« i »Quaderni Piacentini«.

Da bi povijest novih ljevica u Evropi postala jasnija, pisac posvećuje posebnu pažnju »senzibilnosti, idejama, individualnom i kolektivnom ponašanju, doživljajima i akcijama« pokreta koje se nazivalo »omladinskom kulturom«, »podzemljem«, »kontrakulturom«, »potkulturom« ili »kulturnom revolucijom«. Riječ je zapravo o avangardnim kulturnim fenomenima i ispadima raznih omladinskih grupa u pedesetim godinama i kasnije, posebno o novoj muzici koja ujedinjuje mlade generacije u njihovu traženju kolektivne identifikacije i o provali neoanarhizma u zapadnoj Evropi.

Posljedica svega toga bila je da se produbio jaz, pa i sukob, između generacija. Tu su obuhvaćene raznovrsne grupe kao što su »teddy boys«, »Hell's Angels«, »blousons noirs«, »Halbstarcken«, »Provos«, »beatniks«, »hipsters«, »happeners« i mnoge druge grupe od kojih samo pojedine imaju neke veze s novom ljevicom ali ipak sve one svojim istupima označavaju atmosferu u kojoj su se razvijale akcije te ljevice. Pisac ovdje govori o zanimljivom iskustvu »Kommune 1« u Berlinu 1966, o demonstracijama prilikom posjeta nekih državnika Njemačkoj, o gledištima i djelovanju »Situacionističke internacionale« (Debord, Sanguinetti, Vaneigem i Vienet), jedne izrazito elitističke grupe koja se razvila u pravu sektu što odbija društvo u cjelini, a revoluciju očekuje od spontanosti masa. U knjizi su prikazani i »hippies« koji su željeli postići kontradiktorne ciljeve. Upotrebljavali su droge, bili vođeni nekim misticizmom i pokušavali da stvore »alternativno društvo« u novim međuljudskim odnosima, lebdeći između krajnjeg individualizma i tribalizma, sve u praksi »seksualne slobode« i negaciji obitelji.

Pisac posvećuje veliku pažnju studentskim pobunama u Njemačkoj, Engleskoj i Italiji od 1966. do 1969. godine, a Francusku obrađuje posebno zbog važnosti koju su ondje imali »svibanjski nemiri« 1968. godine.

Najprije se osvjetljavaju prilike u Zapadnoj Njemačkoj od 1966. do 1969. godine. One se karakteriziraju nastojanjima da se stvori integrirano društvo u kojem će radi što veće produktivnosti surađivati sve klase i grupe. U to vrijeme jača autoritarizam, Socijaldemokratska stranka pod vodstvom W. Brandta, iz straha pred neonacizmom, grčevito brani demokratske liberalne ustanove, ali ne provodi dublje ekonomske i socijalne reforme. Ne začuđuje stoga što se javljaju i otpori takvoj politici. Najprije 1965. protiv donošenja zakona o izvanrednom stanju. Ali ti se otpori organiziraju izvan parlamenta pod imenom »vanparlamentarne opozicije« (Aussenparlamentarische Opposition). To je bila koalicija raznih, uglavnom studentskih političkih grupa koje su sve više preuzimale u svoje ruke inicijativu u borbi za socijalne reforme. Taj je pokret bio idejno pod jakim utjecajem Frankfurtske kritičke škole (Adorno, Horkheimer), marksista Korschua i Pannekoeka, a od starijih Rose Luxemburg i Bakunjinina. Utjecajni su bili i E. Fromm i W. Reich, no dominantna figura bio je filozof H. Marcuse. Vanparlamentarna opozicija počela je s javnim protestima i demonstracijama, da bi završila s oružanim otporom. Pisac analizira antiautoritativnu misao i strategiju borbe te opozicione grupe koja je išla za novom socijalističkom alternativom i razvijala vlastitu viziju oslobođenja Trećeg svijeta. I tu je bila važna uloga R. Dutschkeua, prvaka opozicije. Pisac kaže da je ta opozicija dostigla vrhunac utjecaja i popularnosti u borbi protiv zakona o izvanrednom stanju, a kada nije uspjela da taj zakon sruši, raspala se.

Pobune studenata u Velikoj Britaniji imale su u osnovi glavni cilj reformu sveučilišta, no tu su bile angažirane razne grupe koje su se sve više politizirale. Najvažniji je bio »Radikalni studentski savez« (Radical Student Alliance). Od 1966. do 1968. u Engleskoj izbijaju na sveučilištima pobune s centrom u London School of Economics. U isto vrijeme, 1968. godine, talijanski studenti zauzimaju zgrade 36 talijanskih sveučilišta. Za razliku od Engleske, u Italiji je studentski pokret naišao na podršku radnih masa, no uskoro se razbio u manje grupe i nije uspio izazvati strukturalne promjene koje su, po mišljenju pisca, u razvijenim industrijskim zemljama moguće samo posredstvom parlamentarne ljevice.

Najveću važnost imali su studentski nemiri u Francuskoj. Neki su te nemire, kaže pisac, označavali kao revoluciju novog tipa, a drugi kao studentsku pobunu ili »alternativni ljevičarski pokret«, ili »globalnu kontestaciju«. U knjizi se ispituje geneza »svibanjske revolucije«. Pisac smatra da je to bila reakcija na tehnokratsko-autoritativni režim degolizma (Pete Republike) i posljedica unutrašnjih suprotnosti specifičnih za razvijeno industrijsko društvo, kada se snage koje su tradicionalno održavale težnje za obnovom i promjenom, kao što su to bile radničke stranke i sindikati, nisu pokazale na visini svojih zadataka. Pisac daje detaljan historijat te »revolucije«, ističući da su u prvoj fazi bili u akciji samo studenti a da su im se tek kasnije, u drugoj fazi, pridružili radnici, tako da je 13. svibnja, u povodu zakazanog općeg štrajka, u povorci sudjelovalo više od milijun ljudi. Radnici su u Nantesu i Bilaincoursu zauzeli tvornice. Štrajk je bio potpun i 20. svibnja Francuska je bila potpuno paralizirana. Na dan 24. svibnja bilježe se pokušaji zauzimanja neuralgičnih točaka u Parizu i krvavi sukobi s policijom. Sindikati iskorištavaju situaciju da postave zahtjeve za povišenje nadnica, u čemu i uspijevaju 25. svibnja. Nekomunistička ljevica organizira 27. svibnja veliki manifestacioni zbor. Ali snage ljevice ne mogu postići sporazum i tako cijeli taj pokret završava bez rezultata i ne uspijeva srušiti režim. De Gaulle objavljuje 30. svibnja da ne misli mijenjati vladu, ni povući se, već samo raspustiti parlament i raspisati izbore, što prihvaćaju uz desnicu i centar također i stranke tradicionalne ljevice, Socijalistička i Komunistička stranka. Istodobno »šutljiva većina« manifestira svoju prisutnost u impozantnoj povorci konzervativnih »snaga reda« koja je prošla bulevarom Champs-Élysées. Nakon toga, vlasti su uspostavile red. Štrajk je slomljen, zabranjene su sve manifestacije i 12. lipnja bile su raspuštene sve grupe ljevice; 16. lipnja nastavljeni su predavanja na Sorbonni, a 23. lipnja ljevica je na parlamentarnim izborima doživjela poraz, dok su degolisti i njihovi saveznici slavili pobjedu.

Da bi utvrdio karakter »svibanjske revolucije« ili »francuskog svibnja«, pisac ispituje oblike akcije, idejne sadržaje i snage koje su sudjelovale. Smatra da su se tu javljale nove forme pobune (akcioni komiteti), inspirirane direktnom demokracijom i samoupravljanjem. Prihvaćao se pluralitet političkih tendencija u revolucionarnom strujanju i pravo opoziva delegata, a istupalo protiv monopola informiranja i nauke, protiv svake hijerarhizacije i podjele rada te zahtijevalo uvođenje samoupravljanja u poduzećima. Društveni protagonisti bili su novi: omladina, na čelu sa studentima, i to ne kao idejni vođa pokreta već kao pokret sam, a nakon toga i radnici, ali industrijski proletarijat nije bio avangarda. Komunistička partija i sindikati bili su po strani, te nisu iskoristili priliku da postave pitanje vlasti, odnosno rušenja vlade. To su učinili jedino Mitterand i Mendes-France. U svibanjskom pokretu bili su vrlo aktivni trockisti, maoisti i anarhisti. Pisac smatra da je cio »svibanjski pokret« bio nosilac negacije, a ne

nekoj određenog programa, ali kao opću težnju u njemu ipak ističe samoupravljanje i oslobođenje čovjeka od svih vrsta tlačenja i represije kao i težnju za temeljitom promjenom života i svijeta.

U knjizi se zatim osvjetljava stanje nakon sloma »svibanjskog pokreta«, kada se prelazi iz faze pokreta u fazu »grupica«. Tako nakon zabrane svih grupa krajnje ljevice, maoisti osnivaju u lipnju 1968. Proletersku ljevicu (Gauche Proletarienne) koja je bila najjača grupa u Novoj Ljevici, no u lipnju 1970. i ona je bila raspuštena i tada nastavila s ilegalnim oblicima borbe (sabotaže, otmice itd.) u malim grupama »Novog narodnog pokreta«.

U knjizi se govori, također, o djelovanju J. P. Sartrea, koji je izdavao list *Libération*, o akcijama trockista (Alliance des Jeunes pour le Socialisme, Lutte ouvrière) i posebno o »Komunističkom savezu« (Ligue Communiste) koji je isprovijedao »lenjinističko-trockističku koncepciju komunizma«. No, i u toj grupi dolazi 1971. do rascjepa i stvara se nov »Revolucionarni marksistički savez« (Alliance Marxiste Revolutionnaire). Isto tako prikazuje se rad anarhističkih grupa (Organisation Revolutionnaire Anarchiste, Organisation Communiste Libertaire) i »situacionista« (Vive la Révolution). Autor kaže da su sve te grupe oslabile nakon 1972, kada je došlo do ujedinjenja ljevice.

U knjizi se zatim govori o krizi i slomu vanparlamentarne opozicije u Njemačkoj, nakon atentata na Dutschkea, o vraćanju na teorijski rad i o osnivanju raznih ljevičarskih ideoloških grupa na njemačkim sveučilištima (Rote Zelle Germanistik). U to vrijeme šire se ideje o potrebi organiziranja gradske gerile i o individualnoj oružanoj borbi, kao avangardi buduće Crvene armije. S time u vezi prikazuje se aktivnost grupe Baader-Meinhof koja je izvršila niz atentata, ali je konačno u lipnju 1972. bila uhvaćena.

Zatim se prelazi na »ljevičarsku opoziciju« (opposizione goscista) u Italiji. Pod utjecajem kineske kulturne revolucije osniva se 1966. nova »Komunistička partija Italije« (marksističko-lenjinistička) (Partito Comunista d'Italia (m-1), a osim nje djeluje Komunističko-revolucionarna partija Italije (Partito Comunista Rivoluzionario d'Italia (m-1)) i Maoistička proleterska avangarda (Avanguardia Proletaria Maoista). Nakon 1968. glavna grupa postala je Unija talijanskih komunista (m-1) (Unione dei Comunisti Italiani (m-1)) koja je htjela dirigitirati privatnim životom i radom svojih članova, tako da je postala, kao što kaže autor, »najveća parodija grupica«, no i ta se mala grupa 1971. raspala. Pisac konstatira da se nijedna od tih malih grupa nije uspjela toliko razviti da bi mogla ujediniti i organizirati u Italiji vanparlamentarnu komunističku ljevicu.

Pisac govori i o »operaistima«, tj. grupama radnika koji nisu prihvaćali liniju sindikalnih organizacija. Te su grupe (Il Potere operaio, La Lotta Continua) bile prilično proširene nakon sloma studentskih pobuna. One su unutar tvornica formirale »jedinstvene komitete baze« (Comitati Unitari di Base). Između 1970. i 1974. naročito su bile aktivne grupe »Radničke avangarde« (Avanguardia Operaia) koja je organizirala nekoliko velikih demonstracija, obnavljajući militantni antifašizam i angažirajući široke radne mase u kampanji za referendum o rastavi braka. Pod imenom »Proleterska demokracija« (Democrazia Proletaria) sudjelovala je i na lokalnim i regionalnim izborima 1975. i uspjela dobiti 1,5% glasova. Grupa »Borba se nastavlja« (La Lotta Continua), koja je neko vrijeme također bila vrlo aktivna, zalagala se za organiziranje spontane i autonomne borbe radništva. Nakon bombaškog atentata na Piazza Fontana u Milanu, u prosincu 1969, i ostalih atentata za koje se htjelo baciti krivicu na krajnju ljevicu, ta je grupa povela oštru kampanju protiv vladajuće klase i vodila ulične borbe

s neofašistima i s policijom, tako da su joj se pridružile i ostale ljevičarske grupe. Ona je uspjela organizirati »potproletariat Juga« u industrijskim centrima sjeverne Italije.

Sve su to bile hereze službenog komunizma, kaže autor, ali do rascjepa u Komunističkoj partiji nije dolazilo. No, 1969. godine nezadovoljna ljevica partije pokreće mjesečnik *Il Manifesto* koji se 1971. pretvara u dnevnik, ali bez značajnijeg odjeka u partijskim redovima. Ali, kada je KPI 1973. godine povela politiku »povijesnog kompromisa«, dolazi do ujedinjenja krajnje ljevice Komunističke i Socijalističke stranke, a priključuju se i neki ljevičari Demokrišćanske stranke te se osniva Stranka proleterskog jedinstva (Partito Unità Proletaria).

Pisac ispituje u svojoj knjizi reperkusije svih tih novih pojava u redovima tradicionalne ljevice (1969—1976).

Najprije u Francuskoj, gdje su sve snage ljevice nakon 1968. »ispitale svoju savjest«, kao što kaže pisac, i izvukle zaključke iz događaja koji su ih zatekli nespremne. Najjače se to osjetilo u Ujedinjenoj socijalističkoj stranci (PSU) koja je jedina bila angažirana u »svibanjskoj revoluciji«. Ta se stranka svela na polovicu svoga članstva, dok je Socijalistička stranka F. Mitteranda dobivala na terenu i uspjela okupiti oko svog novog programa razne struje francuskog socijalizma, pa i dio članstva PSU. Njen je program bio: raskid s kapitalističkim društvom, klasna borba svih kategorija najamnih radnika, umjesto kriterija produktivnosti kriterij društvene koristi, samoupravljanje. Ta je stranka 1972. zajedno s komunistima i lijevim radikalima izradila »Zajednički program ljevice« i vodila politiku koja je davala ljevici sve jasniju perspektivu dolaska na vlast. Pisac se osvrće i na neslaganje između socijalista i komunista i ističe da sve izrazitija lijeva orijentacija omogućuje Socijalističkoj stranci da okuplja oko sebe većinu francuske radničke klase.

U suprotnom se pravcu razvijala Socijaldemokratska stranka Njemačke, što joj je omogućilo da ojača i da u koaliciji s liberalima 1969. formira vladu na čelu s W. Brandtom. Protiv politike stranke javlja se, međutim, opozicija stranačkih omladinskih organizacija (Jungsozialisten). Mladi socijalisti uspijevaju pokrenuti široke mase u borbi oko problema za koje su zainteresirane, kao što je pitanje cijena u transportu, ali i za dublje socijalne reforme, što je sve ostavilo traga i u politici stranke. No, nakon ostavke W. Brandta i sve jačeg skretanja stranke prema desnici pod vladom H. Schmidta, utjecaj »mladih socijalista« u stranci znatno je oslabio.

Autor zatim analizira razvoj političkih prilika u Italiji, rađanje otpora u socijalističkim redovima prema liniji Socijalističke stranke Italije i traženje novih putova koje je doveo 1972. do osnutka Stranke proleterskog jedinstva (Partito di Unità Proletaria). U težnji da okupi oko sebe sve nereformističke snage lijevo od Komunističke partije, ta stranka se sve više približava grupi komunista oko *Manifesta*, tako da 1973. i dolazi do ujedinjenja i osnivanja Stranke proleterskog jedinstva za komunizam (Partito di Unità Proletaria per il Comunismo). Pisac na kraju prikazuje i pokušaje organiziranja kršćanske ljevice.

Na kraju knjige obrađuju se pokreti, kampanje i borbe kraćeg daha i manjeg značenja koje pokazuju kako se društvo u posljednjim desetljećima sve više politiziralo i kako su se mase sve više angažirale u borbi za svoja prava i za reforme. Tu se govori o pokušajima radnika da sami preuzmu vođenje poduzeća, kao što je to bio slučaj u tvornici »Lip«, u Besançonu, 1974. godine, o pobuni poljoprivrednika u Larzacu 1973. godine protiv širenja vojnih postrojenja koja bi dovela

do potpune izmjene životnih uvjeta tog kraja, o pokretu za osnivanje dječjih vrtića novog tipa u Zapadnoj Njemačkoj, o kampanjama za rastavu braka u Italiji, za očuvanje prirodnog ambijenta i za »prava vojnika«, kao i o raznim autonomističkim pokretima, posebno u Francuskoj. Prikazan je, također, pokret za oslobođenje žene u zemljama zapadne Evrope, koji se s vremenom pretvorio u pokret za društvenim promjenama uopće.

U bilješci na kraju knjige autor kaže da se još ne mogu donijeti neki definitivniji zaključci o novim ljevicama. Ipak, ističe da su ti novi pokreti i novi načini otvaranja političko-teorijskih horizonata bili posljedica atomske bombe i rata u Vijetnamu i da su predstavljali odgovor na »imobilizam« političkih snaga tradicionalne ljevice u odnosu prema razvijenom industrijskom društvu te doveli do »antiautoritativnog napada na birokratsko i centralizirano vođenje države, partije i institucija«. Prema autoru, nove ljevice rodile su se upravo onda kada se teoretiziranjem o »kraju ideologija« i o »depolitiziranju društva« težilo za tim da u zapadnoj Evropi i Americi prevlada ideologija, prodirući čak i unutar ljevice. Novi pokreti nastali između 1958. i 1965. predstavljali su odgovor na te pojave ne samo nekih malobrojnih avangarda i grupa nego i širih slojeva, tako da se postavilo čak pitanje može li lenjinizam ostati direktivna linija i metoda revolucionarnog procesa u razvijenim kapitalističkim zemljama. Autor spominje, također, da su se 1968. godine gotovo u svim zapadnoevropskim zemljama pojavile, da bi se zatim ugasile, dvije velike nade: prva, da se rušenjem tadašnjeg poretka može dovesti do brzoga revolucionarnog procesa, i druga, da se mogu izgraditi nove revolucionarne snage koje bi mogle zamijeniti tradicionalnu ljevicu.

Knjiga M. Teodorija obrađuje novu problematiku i složenu materiju, pa je valja i shvatiti samo kao prvi ozbiljniji pokušaj da se prikaže geneza i razvoj novih ljevice u zapadnoj Evropi. Riječ je o jednom povijesnom fenomenu karakterističnom za period hladnog rata koji u svom razvitku nije još završen. Sudeći po terorističkim akcijama nekih ljevičarskih grupa u Njemačkoj i Italiji 1976–1978. godine, moglo bi se čak zaključiti da nove ljevice oživljavaju i da su u novoj fazi svoje aktivnosti. Stoga je o njima teško već sada dati neku objektivniju prosudbu. No, knjiga »Povijest novih ljevice u Evropi 1956–1976«, pisana s mnogo akribije i pronicljivosti, može ipak pružiti solidnu osnovu za daljnja proučavanja toga važnog povijesnog fenomena našeg vremena.

Dragovan Šepić

*MUSTAFA IMAMOVIĆ, Pravni položaj i unutrašnji politički
razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914,
Sarajevo 1976, 274 str.*

Svoje djelo, koje, kako je istaknuo, ima osnovnu zadaću da u okviru provizornoga državnopravnog položaja Bosne i Hercegovine u periodu 1878–1914. pokuša utvrditi oblike i »zakovitosti« razvoja bosanske građanske politike, Imamović je komponirao od pet većih cjelina. To su Državnopravni položaj